

Alkalmi beszéd,

*melyet Szamosújvártt 1896. okt. 29-én a magy. kir. állami főgymnasium
alapkő letételi ünnepélye napján elmondott Szongott Kristóf.*

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Tartozó kötelességet teljesitek, midőn a város, a tanári kar és az ünneplő közönség nevében a magas kormány derék képviselőjének és az érdemes vendégkoszorú minden egyes tagjának hálás köszönetet mondok azért, hogy becses megjelenésükkel ünnepélyünk díszét emelni kegyesek voltak.

*

Ezerszer légy üdvöz millenaris alkotás! Üdvöz légy te fejedelmi palota! Üdvöz légy te szép Múzsá-lak, melynek magasztos hivatása terjeszteni a tudományt, műveltséget, hirdetni a békét, előmozdítani a jólétet, gazdagodást!

Ime sokan, igen sokan álljuk körül bölcsődet, mert ma tartjuk keresztiségedet. Mindenki hozott számodra valami ajándékot; az én igénytelen ajándékom ez az egyszerű beszéd. Éppen azért kérlek, ne nézzed éktelen minőségét ennek az ajándéknak, mit nyílt szívem őszintesége a városi levéltár megmásíthatlan adataiból készített valódi fémtálczán ad át, hanem fogadd olyan szívesen, milyen örömmel nyujtják azt gyöngé ajkaim.

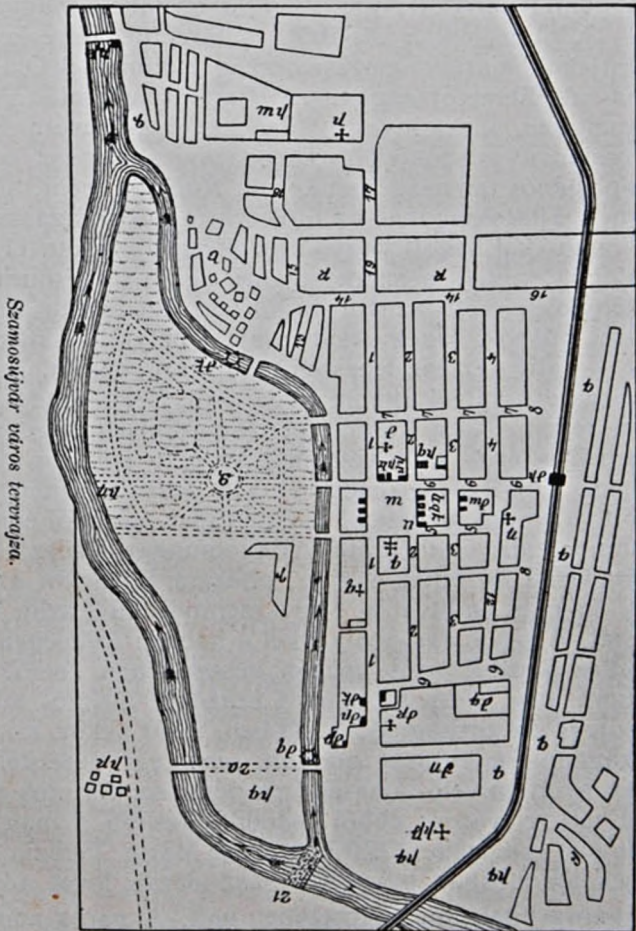
Ünnepélyes keresztelőre jöttünk, hogy szerencsét kívánjunk a szép, nagy és fönséges hivatással bíró gyermeknek. És vajjon kik a nagyra termett gyermek szülői? Gondos apja a hatalmas magyar állam és édes anyja az

erényes és házafias Szamosújvár városa. S mivel nincs gyermek szülők nélkül, nemcsak méltányos, de szükséges is a keresztelés ünnepélyének folyamata alatt a szülőkéről is szólni.

De mit szóljak én a mívelt, vitéz, nagy, erős Magyarországról? Gyöngge szavam úgy is nyomtalanul elenyészne. Aztán kultur-államunk nemcsak Európa, hanem a többi világrészek előtt is ismeretes. Azért annak fel- említése mellett, hogy szerencsés volt a szerény leány, ki ilyen derék, hírneves férfiúra tett szert — áttérek a szép anyához...

Sok örmény jött be a honalapító Árpáddal Ázsiából és a kelet-római birodalom területéről Pannoniába, kik a honfoglalás után nagyrészt Esztergom vidékén telepedtek le; de életök alig három századra terjedt: beleolvadtak a magyarok közé. Újra jöttek örmények, ezek is magyarokká lettek. Az utolsó tömeges beköltözés 1672-ben történt: I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem hívta be őket; behívta, hogy az országnak gazdagító kereskedelmet adjon; behívta, hogy országának lakosságát, melyet a gyakori háborúk meggyérítettek, szaporítsa és a magyarság leapadt számát növelje általuk, kikben a magyar nemzet rokonait és ázsiai régi szomszédait ismerte. Az örmények engedtek a szives meghívásnak és — bejöttek. Paraszt vagy irástudatlan egyetlen egy sem volt közöttük. Hoztak magokkal vagyont bőven; hoztak ezenkívül értelmet, míveltséget, vallásosságot, becsületességet, szorgalmat, munkakedvet... És letelepedtek Csikszékben, Gyergyóban, Ebesfalván a fejedelem kastélya közvetlen közelében, Beszterczen és más helyütt. Végre a besztercei örmények megvették a kincstártól a szamosújvári fiscale dominiurn ezen kis részét: az igénytelen „Gérla“ nevű falut, melyből 1696-ban kitelepítették a zselléreket a majorokba, viskóikat lerontatták és hozzá kezdték Szamosújvár város alapításához. Az új város hamar fejlődött. Nagy fia: Verzár Auxentius az egyház és haza körül elévülhetlen érdemeket szerzett. Róma ezen érdemeket az aladini püspöki címmel jutalmazta; III. Károly király főséges anyja: Eleonora saját kezével varrott

püspöki ornatust adott Verzárnak; a trón pedig oszlopos támaszának a nyujtott megbecsülhetlen szolgálatokért a görgényi uradalmat adta volna, ha a kaján irigység meg nem foszsa Auxentiust becses életétől...

Az új város buzgó lakói előbb templomot építettek, hogy hálát adhassanak a Gondviselésnek azért a nagy

kegyelemért, mely őket ezen szép és termékeny országba, a lovagias magyar nemzet fiai közé vezette; aztán iskolát, hogy az új nemzedék is tanulhasson. A városba vezető út mellé két felől kápolnákat és a város határait keresztekkel állították, hogy a szent kereszt jele védje meg a honn maradottakat; mert a férfiak legnagyobb része — mint méhek a köpüből — kirepült. Kereskedés szempontjából bejárták az egész országot; kimentek Olasz-, Francia- és Németországba. A Pattantyus-család kint járt Danzigban, innen nyerte „danczkai“ előnevét. Egy másik család a püspökjelölt Theodorovics Minász híres esperes-plebános társaságában kocsin Rómába ment, hogy a nagyheti ájtatosságokat az örök városban hallgassa...

A magukkal hozott vagyon megkétszereződött. 1737-ben zálogba vették a szamosújvári egész dominiumot; miért kénytelen volt száadi br. Klein Inocentius itteni gör. kath. püspök, kinek residentiája e helytől — itt mögöttünk — alig kétszáz lépésnyi távolságra feküdt, székhelyét Szamosújvárról áttenni Fogarasra. Ezen uradalom, mit nem régen, Tisza Kálmán pénzügyminisztersége idejében a város örök áron vett meg, képezte a város alapjövendelmét. Ebből a jövedelemből és a csupán örményekből állott vagyonos lakosság önkéntes adakozásából építettek monumentális katedralis templomunkat, fedezték a város kiadásait és tettek a hon oltárára fejedelmi áldozatokat. Nem is említve a nagy mennyiségű búzát, zabot, ruhát, a sok lovat, melyekkel a háború költségeinek fedezéséhez járult e város, csupán készpénzben „bellicum subsidium“ név alatt több mint százezer forintot adott Szamosújvár az országnak. 1769-ben, tehát akkor, midőn az országban senki sem gondolt rá: egy létesítendő „magyar nyelv művelő társaság“-ra négyezer forintos alapítványt tett e város; ebből fejlődött később a magyar tudományos akadémia. 1779-ben pedig Mária Terézia királynőnek ajándékban egyszerre száz darab lovat adott.

A város hitele megmérhetetlen volt. A város adószai közt voltak a gubernator, az erdélyi róm. kath. püspök, consiliariusok, grófok, bárók. Nincs tudomásom arról, hogy e hazarész valamelyik városának adószai között fejedel-

mek lettek voltak. — Mária Terézia 1761. és 1762-ben a kormányshék közvetítése mellett huszonhétézerötszázhatvan forintot vett Szamosújvár városától kölcsön.

És habár e város élete csak kétszáz éves, mégis akárhány társát már útól érte; s míg — sajnos! — van e hazarészben olyan város is, mely visszafejlődik, addig Szamosújvár városa „egy haladó város“ név alatt ismeretes.

A közjó érdekében létesített intézményei közül még csak középiskolájáról teszék említést; 1811-ben nyílt meg a gymnasium első osztálya (principia): Benai Simon tanított itt; 1812-ben a második osztályt (grammatica) Tamási Domokos tanította; 1813-ban a harmadik osztály (syntaxis) tanárául Korbuly Mártont választotta a város. Később még megtoldták ezt az iskolát a negyedik (poesis) és ötödik osztálylyal (retorica), de ezen két utóbbi osztály nemsokára bezárult. Ez a „latina privata scola“ név alatt ismeretes három osztályú gymnasium 1854-ig állott fenn, Haynald Lajos akkori erdélyi püspök záratta be. Utolsó tanárai voltak: Gábrus Zachar, Mártonfi Antal és Csákány Adeodát. Élt 43 évet. Hét évig gymnasium nélkül voltunk. 1861-ben a városi képvisélet az új tantervezet alapján négy osztályú magyar tannyelvű középiskolát állított, mely rövid idő múlva annyira megerősödött, hogy dr. Fogarasy Mihály erdélyi püspök, ki iskolánkat, mint az erdélyi róm. kath. iskolák főigazgatója látogatta meg, gyönyörúségét lelte ebben az iskolában. Kormányshék, tanhatóság, város meg voltak iskolánkkal elégedve, mert korrekt katholicus és hazafias szellemben sikerrel tanított. Boldogult Trefort Ágoston közoktatásügyi miniszter itt Szamosújvárt a könyvtári helyiségben — füleink hallatára — több jelentékeny férfiú jelenlétében úgy nyilatkozott iskolánkról, hogy az m i s z s i ó t t e l j e s í t. És ezen iskola növendékei közül nem egykettő emelkedett már jelentékeny állásra. A helybeli államgymnasium tanárai közül is négyen, u. m.: Novák Gerő, dr. Temesváry János, Esztegár Gergely és Páll Bogdán — növendékei voltak ennek az iskolának. De voltak hiányai is; főbb hiányai voltak: a tanárok cse-

kély fizetése, a szűk tanhelyiség, a téli torna és a négy felső osztály hiánya. E hiányok pótlása szempontjából szerződött a város az állammal. Az állam 1894. november elején vette át iskolánkat, a tanárok közül pedig átvett négyet. Ez az iskola harminczhárom évet élt.

*

Szép volt a leányzó, de szép volt ám hozománya is, mely rendszeren háromszázezer forintos millenáris alapítványnak neveztetik. Akkortájt több eladó leány volt az országban, kik, — mint a nóta mondja — „maguk jártak a legény után.“ És a délczeg ifjú választása azon leányra esett, kinek neve Szamosújvár. . .

A latin szatira-író arra az istállóra, mely előbb a Muzsáknak szolgált lakóhelyül, ezt a feliratot tette: „Olim Musis, nunc mulis.“ Mi, tekintettel arra, hogy e hely csak nem régen baromvásártér volt, gyönyörű épületünkre e szavakat illeszthetnők: „Olim mulis, nunc Musis.“ És e felírás egyszersmind jellemezné a város gondolkodásmódját is, mely a tudományt tekinti legfőbb kincsnek, mely a város jövőjét, fenmaradását az iskolában keresi. . .

‘Ο χρηστος ἀνδρόπολις καὶ τοῖς ἐγγύοις πειτεύσει mondja a görög. (A hasznos ember az utódok számára is ültet). Ilyen hasznos férfiúnak bizonyult be Szamosújvár városa, mely példátlan alapítványával a jövő nemzedékről is gondoskodott. . . Minden egyes nemzeti iskola az állam fenmaradásának egy-egy biztositéka, támasza. Ilyen maradandó biztositékot, ilyen erős támaszt állított Szamosújvár fejedelmi alapítványával, melynek értéke még megkétszereződik, ha figyelembe vesszük azt az igen fontos körülményt, hogy örmény ajkú honpolgárok, örmények által szerzett pénzzel járultak ezen magyar iskola felállításához; mert nem lehet figyelmen kívül hagyni azt az igen nevezetes körülményt sem, hogy ez a pénz nem a mi szerzeményünk, hanem azt apáinktól örököltük; midőn pedig apáink azt szerezték, e városban egyedül csak örmények laktak. Ez az a vagyon, melyről III. Károly király a városnak adott diplomájában ezt mondja: „Ha évszá-

zadok mulva annyira lepadnátok, hogy unokáitok közül csak egyetlen örmény leend életben, ezé az egy örményé lesz e vagyon.“ És én meg vagyok győződve, hogy Klio, a Muzsa kitörölhetetlen betűkkel fogja e tény-körülményt följegyezni a történelem lapjaira annál is inkább, mert e Muzsalak muzsafiak, tehát az ő fiai számára is építettett. . .

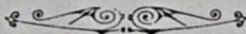
És most, mielőtt hozzákezdenénk a kereszteléshez, hozzátok is intézek egy pár rövid atyai szót leendő lakói ezen új épületnek, kedves barátaim, szeretett tanítványaim! Látogassátok szorgalmason e fát, — a tudományoknak e drága fáját, melynek „gyökere keserű, de gyümölcse édes.“ Szakítsatok ezen gyümölcsből minél többet és többet; mert ez a gyümölcs nemcsak lelki táplálék, hanem tisztességet, tisztséget, állást, földi kenyeret is ad.

A keresztelést áldomással zárják be, beszédemet én is áldomással fejezem be. Áldja meg a Gondviselés minden testi és lelki jóval dr. Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter úr Ő Excellenciáját, hazánk egyik diszét, kinek bölcs kormányzása alatt létesült ez a szükséges iskola. Áldott legyen nagyméltóságú gr. Csáky Albin, br. Eötvös Loránd volt miniszter úr és méltóságos Zsilinszky Mihály államtitkár úr, kik sok és elfelejthetetlen érdemeket szereztek ezen iskola körül. Nyujtsa Isten méltóságos dr. Klamarik János miniszteri osztálytanácsos úr becses életét hosszúra, ki kezdet óta megbecsülhetlen jó indulatot tanusított ezen iskola iránt. Adjon a Mindenható állandó erőt, tartós egészséget nagyságos Kuncz Elek kir. tanácsos, tankerületi főigazgató urnak, kinek a helybeli tanári kar megalakulásában is jelentékeny része van; ki atyai bölcs tanácsait, jóakarató utasításait nem vonja meg tőlünk. Nagy köszönettel tartozunk derék országgyűlési képviselőnknek, nagyságos dr. Molnár Antal urnak, ki kipótolhatlan sokat fáradozott és tett iskolánk érdekében. Éljenek e város képviselőtestületének tagjai, hogy sokáig gyönyörködhessenek iskolánk felvirágzásában! Tartsa életben az Ég a genialis műmérnököt: nagyságos Alpár Ignác úrat, ki ilyen szép tervet készített iskolánk számára! Adjon a Teremtő Reményik Károly

vállalkozó urnak is erőt, hogy még sok iskolát építhes-
sen a hazának. Éljen a megjelent mívelt és szép hölgy-
közönség, mely jelen alkalommal is bebizonyította, hogy
érdeklődik mind az iránt, a mi szép, jó és igaz! Végre
beszédemet dr. Simay János költő-barátom- és munka-
társamnak Szamosújvár városáról mondott ezen szép sza-
vaival zárom be:

„Te város állj, míg a hon fennáll
S állj őrt e hon határinál.“

Éljen a Király! Éljen a haza!

Üdvözet Krimiónhoz.

— Dseráz Minász.*) —

Míg sok mások ágyú-szóval,
Vér-áztatott zászlóikkal,
Hódolnak uralkodóknak,
Tisztelegnek a nagyoknak:
Mi keblünk hő érzetével
Béke-olaj-ág jelével
Egyszerű meleg szavakban
Köszöntünk föl dalainkban!
Örmények kezét a kézbe
Menjünk Hájríg elébe;
Bosporus! a nép után
Mondd: üdvöz légy Krimión!..

Néma, sötét romok közül,
Melyeket cziprus vesz körül,
Jöjj hozzánk remény angyala,
Csöndes magány apostola:
Lelked tüzével élesszed
Elesüggedett sziveinket;
Lángod a fagyot feloldja
S bizalmunkat ébren tartja.

*) E dallal akkor üdvözölte a költő Krimiónt, a „nép atyját“ (Hájríg),
midőn mint patriarkha bevonulását tartotta Konstantinápolyba. S. G.

Örmények! kezet a kézbe,
Menjünk Hájrig elébe;
Bosporus! a nép után
Mondd: üdvöz légy Krimián!..

Te! Isten' elszánt bajnoka,
A béke fölkent harczoza,
Villám helyett hozzá mézet,
Bajaiktól mentsd meg néped;
S hogy az örmény sötétségben
Botorkálva el ne vesszen,
Világosság böles vitéze,
Te légy néped vezetője!

Örmények! kezet a kézbe
Menjünk Hájrig elébe;
Bosporus! a nép után
Mondd: üdvöz légy Krimián!...

Emberek, kik mindig sujtnak,
Jutalmakat nem nyujthatnak;
Te! az Égnek küldöttje vagy:
Jutalmad is fenséges, nagy;
Sötétséget eloszlatol,
Fényed sziveinkbe hatol,
Harezolsz nemes szellemeddel,
Ékeskedsz dicső neveddel.

Örmények! kezet a kézbe
Menjünk Hájrig elébe,
Tárjuk föl fájdalmainkat,
Zengjük el fohászainkat:
Bosporus! a nép után,
Mondd: üdvöz légy Krimián!...

Simay Gergely.

Khorenei Mózes.*)

IV.

Végig menve ama források során, a melyekből Khorenei meritett, nem nehéz meghatározni, minő czél lebegett szemei előtt munkájának megírásánál.

*) Gutschmid, Über die Glaubwürdigkeit der armenischen Geschichte des Moses von Khoren (Berichte der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. 1874—1876.

A kereszténység felvétele belső szakadást keltett az örmény nemzetben. A kelet-római birodalomra utalta az egyház, Perzsiára a népies emlékek és érdekei. Az utóbbiak annyira erősek valának, hogy midőn az ország függetlenségét a féktelen nemesi családoknak pártos viszályai aláásták, nagy volt annak a veszélye, hogy a kereszténységet is kiszorítja a fajrokon perzsák vallása, avagy az igazhívő egyházat a nestorianismus. Ennek megakadályozására s Perzsiával szemben a nemzeti önállóságnak legalább szellemi téren való megmentésére feltétlenül szükséges volt, hogy a kereszténység ne foglaljon el többé közönyös vagy épen ellenséges álláspontot a nemzeti hagyományokkal szemben, hanem lehetőleg azonosítsa magát minden hazafias törekvéssel. Az egyháznak ennél fogva arra kellett törekednie, hogy a nép előtt kedves tradíciókat lehetőleg kiszakítsa a perzsák vallásával való kapcsolatból, hozzásimítsa a kereszténység által magával hozott görög culturához és irodalomhoz s ebben az alakban, mint az örmény nemzetnek saját tulajdonát teljes erejéből felkarolja és ápolja.

Belátták ezt a papságnak és nemességnek hazafias tagjai közül igen sokan. Első lépésük volt külön örmény irodalomnak a megalkotása, a mely téren főleg Nagy-Száhág és Meszrob halhatatlan érdemeket szereztek. Hiányzott azonban eme szempontoknak megfelelően szerkesztett történeti munka, a melynek igazán népies könyvnek kell vala lennie. Száhág Bágrátuni egy lelkes főúr, a ki utóbb maga is a perzsák elleni felkelésnek élére állott, felszólított tehát ennek a feladatnak megoldására egy élemedett korú, hazafias érzésű egyházi férfit, ki az említett jelesek iskolájából került ki.

Hogy a kívánt történeti mű valóban megfelelhessen a céljának, lehetőleg teljesen, de a perzsa mythológiától különszakítva kellett visszatükröznie a nemzet életével egybeforrott hagyományokat. A külön szakításnak legegyszerűbb s ama kor felfogásával leginkább meggyező módja a népmondáknak történeti mezbe való öltöztetése volt. A történeti műnek továbbá, hogy a nemzet sajátjává lehessen, magában kellett foglalnia azt is,

a mire a nemzetet alkotó nemesség büszke volt, az ország leghiresebb és leghatalmasabb nemesi családainak eredetét, leszármazását és viselt dolgait. Önként érthető, hogy ama körülmények között, a melyek Khorenei Mózes könyvét létrehozták, különösen is előtérbe kellett nyomulnia a Bágratuniak dicsőségének.

A mi a rendelkezésre álló forrásokat illeti, Khorenei maga mondja, hogy Örményországban nem léteztek állami évkönyvek, hanem csakis az egyes tartományokban szétszórta történeti okmányok, melyek a localis történetre, különösen pedig az egyes nemesi családok történetére vonatkoztak. A ki az országos történetet akarta tanulmányozni, túlnyomó részben a perzsa és syr forrásokra volt utalva. Épen ezeket nem használhatta azonban, a ki az említettük hazafias és keresztény irányt tartotta szemel előtt, mert a perzsa a tűzimádóknak, a syr a nestorianusoknak volt az irodalma. Ha mégsem nélkülözhetette az ily forrásokat sem, lehetőleg háttérbe kellett szorítania vagy el kellett palástolnia azok használatát.

Ekként járt el Khorenei. Kétségtelen, hogy Bársumá perzsa történetirót közvetlenül (vagy Mar Abas kivonatóban) használta s belőle meritette munkájának igen becses részeit, nevezetesen a parthusokra vonatkozó fejezeteket, — s mégis úgy nyilatkozik, hogy nem a perzsa eredeti, hanem a keresztény Eleazárnak görög fordítása feküdt előtte. Idézi egy pogány papnak, Ani-i Olympnak a templom-krónikáját is s csakugyan lehetséges, hogy abból kölcsönözte az örmény pogánykorra vonatkozó gyér, de annál becsesebb feljegyzéseit. Ámde hozzáteszi, hogy csakis a keresztény Bardesanes syr átdolgozásának görög fordítását olvasta.

Ezekkel az állítólagos görög fordításokkal nyilván csak megnyugtatót akar nyújtani Khorenei a keresztény olvasóinak arra nézve, hogy a pogány forrásokból származó elbeszéléseket is aggodalom nélkül fogadhatják, mert azokért görög és keresztény írók mintegy kezességet vállaltak. Ez a magyarázata annak az állításnak is, hogy Mar Abas Katina a történeti munkáját egyidejűleg syr és görög nyelven írta meg.

Ily módon a keresztény örmény történetiró használatára csakis görög források állottak s Khorenei a saját állítása szerint csakugyan kizárólag ezekből alkotta egybe a munkáját. Bizonyos, hogy a görögök Örményország történeti multjáról aránytalanul kevesebbet tudhattak, mint a perzsák vagy syrek; de másfelől az sem vonható kétségbe, hogy kellő utánjárással már Khorenei idejében meg lehetett alkotni görög forrásokból legalább vázlatos képét Örményország történetének, a mint hogy ezt mi is mánapság megtehetjük. Ámde feltéve, hogy ez módjában volt Khoreneinek, felette kérdéses, vajjon meg volt-e benne a hajlandóság munkájának ily úton való végezésére. A régi örmény történetnek egyszerű, a valóságnak megfelelő vázlatából a legkorlátoltabb felfogású olvasónak is azt a meggyőződést kellett volna merítenie, hogy a kereszténység felvétele kiszakította az örmény nemzetet természetes iráni életköréből, hogy a féktelen nemesség a keresztény papságban új szövetségest nyert a királyi hatalom megtörésére, s hogy a külföldre támaszkodó pártok cselszövényei aláásták Örményország önállóságát. Homlokegyenest ellenkezett volna az ily tanulság avval a czéllal, melyet Khorenei munkájának szolgálnia kellett. Sőt inkább az volt a feladatának megfelelő eljárás, hogy a keresztény kor előtti történetre nézve, a mely különben is már elmosódott a nép öntudatából, megmaradjon az általánosan ismert mondáknál, de ezeket historizálja s iráni, pogány származásuk daczára mintegy hitelesítse.

El is érte ezt Khorenei azáltal, hogy eme mondákat görög szerzőknek adta a szájába, és pedig kivétel nélkül keresztényeknek, a kiket Eusebius egyháztörténetéből ismert: Africanusnak, Pellai Aristonnak, Firmilianusnak stb. Történeti munkájában tehát jó formán csak a külső formára nézve, nem pedig a belső lényeg tekintetében tért el a valóságtól. Az idézetek koholt formája s ennek daczára a tartalom hasznavehetősége tekintetében Monmouth Gottfriednek britt történetével hasonlitható össze a munkája.

S hogy Khorenei sikerrel oldotta meg a maga elé tűzött feladatot, arról könyvének páratlan sikere is bizony-

ságot tesz. Eltekintve styljétől, avval vivta ki ezt a sikert, hogy egyetlen gyűjteménye volt a hagyománynak és mondáknak, melyekhez szívesen ragaszkodott az örmény nemzet; és aranykönyve a nemességnek. Az a körülmény is, hogy az általa mindenek fölött dicsőített Bágrátuniak később fejedelmi méltóságot nyertek s végre Nagy-Örményországban és a georgiai tartományokban királyi trónra léptek, bizonyára nem csekély mértékben hozzájárult a reájuk nézve annyira jelentős munkának felkarolásához.

Munkájához Khorenei túlnyomólag az örmény népmondákat és a nemesség családi hagyományait használta fel; a mi tulajdonképeni történeti anyag van könyvében, az általában perzsa és egyéb keleti forrásokból származik. A görög történeti munkák közül alig használt többet, mint a mennyi ma is ismeretes előttünk: a bibliát, Josephust és Eusebiusnak krónikáját és egyháztörténetét. Julius Africanusnak a chronographiája, úgy látszik, eredetiben megfordult kezei között, de csak mellékesen vette hasznát. Merített továbbá az apostoloknak apokryph martyriumaiból s Agathangelosnak munkájából is. A történetbuvár, ha a mondáknak összefüggő történetté való látszólagos egybefüzését felbontja, az ó-örmény hagyománynak igen becses forrását találja meg Khorenei könyvében. Eltekintve ugyanis a mondáknak keresztény mezbe öltöztetésétől s a különböző forrásoknak mesterséges egybeolvasztásától a tartalomra, a lényegre nézve igaznak kell elismernünk Khoreneinek azt az ismételt állítását, hogy ő mitsem költött mind abból, a mit elbeszél.

Dr Molnár Antal.

Merengés.

Sokáig ültem elmerengve,
S csak beleszól a néma csendbe,
A gerle buja,
Szívefájdalmát addig bugta,
Amíg a párját visszasírta.

Fölöttem messze lepke szárnyal,
Reád gondoltam néma vágygyal,
A tiszta légben
Mosolygó szemed látni vélem,
S a válás kinját újra érzem.

A bűvös, bájos órák teltek,
Nem zavarták meg már a csendet,
Misem volt ébren.
Pihent már minden alva, mélyen,
Csak én sirtam a néma éjben.

Oh! megmondjam, hogy mi fájt jobban? . .
Egy lány, a régi otthonomban
Némán, titokba',
Hullatja könnyeit naponta,
S hogy búja van, nékem sem mondja.

Sallak Róza.

Báró Dániel Ernő.

A magyar-örmény családok közt eddig csak egy mágnás család volt: a gróf Karátsonyi Guidó családja. Most a királyi kegy még egy örmény családot emelt a mágnások sorába. A hivatalos lap nov. 7-iki száma a következő legfelsőbb kéziratot közli: Magyar minisztertanácsom előterjesztésére szamosújvár-németii Dániel Ernő kereskedelemügyi magyar miniszteremnek és törvényes utódainak a közügyek és főleg az ezredéves országos kiállítás rendezése körül szerzett kiváló érdemei

elismerésül, a magyar bárói méltóságot díjmentesen és egyúttal úgy neki, mint törvényes fiútódainak az 1885. VII. t.-c 2. § c) pontja értelmében az örökös főrendiházi tagság jogát adományozom. Kelt Bécsben 1896. évi november hó 5-én. FERENCZ JÓZSEF. Báró Bánffy Dezső.

Itt nem lesz érdektelen, ha elmondom, hogy miért viseli a Dániel család ezen ága a „szamosújvár-németii“ előnevet... Szamosújvár városa 1744. decz. 10-én Miklós Kristóf bíró idejében, zálogba adta 30 esztendőre 12.000 magyar frtért Dániel Tódornak a következő (a szamosújvári uradalomhoz tartozó) három falut, u. m. : Németi-t, Péterházát és Tordavilnát. Az erre vonatkozó magyar jegyzőkönyv szó szerint így szól; „Mi alább megirtak együtt gyűlvén Bíró és Senatorok és megtekintvén, hogy napról napra nem hogy városunk adósságát megfizethetnők, sőt még újabb adósságokba esünk; mivel a dominiumnak jövedelme igen kevés; ha arendába adjuk a dominiumot, abból semmi sem válik, e végett unanimitati voto tevénk zálogba Thodorás Dániel uramnak.“ Erre kiköltözött Dániel Tódor Szamosújvárról a közel fekvő Németibe. Ezen idő óta használja a Dániel család ezen ága a „szamosújvár-németii“ predicatumot.

Mielőtt a Karátsonyi család grófságot nyert volna, ez a Dániel Tódor volt az, ki az örmények közül a legnagyobb méltóságot viselte: consiliarius volt. Mária Teréziától kapta. A szamosújvár-németii „contribuens“ lakosok 1780. febr. 17-én Szamosújvár városához beadott kérelmüket így kezdik: „A mioltától fogva Szamosújvár-Némethi az Méltóságos R(egius) Consiliarius Dániel Tódor úr kezéből kiesvén...“

Mivel a most báróságra emelt kereskedelemügyi miniszterünk arczképét és életrajzát folyóiratunk jelen évi 8-ik (august) füzeté már hozta, még csak a következőknek, miket a „Fővárosi Lapok“-ból és a „Nemzet“-ből veszünk át, közlésére szoritkozunk:

Dániel Ernőt, a magyar kereskedelem miniszterét, az ezredéves országos kiállítás elnökét, a magyar főrendek sorába emelte a király. A magas kitüntetés mind a kettőt megilleti: a kereskedelmi minisztert is, meg a kiállítás elnökét is. Mind a két tisztében

Dániel Ernő egy talentum terveinek erős kezű örököse, végrehajtója volt. Félben maradt nagy koncepcziójú munkákat vitt keresztül a tervezőénél nem kisebb kitartással és energiával és azon kívül maga is alkotott újat, hasznosat, fejlesztette a jót még jobbá.

Az új magyar mágnás, szamosújvár-németii Dániel Ernő 1843-ban máj. 3-án született Eleméren, Torontálmegyében. A gymnasiumot Temesvárott végezte, a jogi tanulmányokat a budapesti egyetemen, 1865-ben Torontálmegye tiszteletbeli aljegyzője lett; evvel kezdte meg közpályáját. Két évvel később szolgabírónak választották meg, 1868. pedig, mikor ügyvédi diplomáját megszerelte, törvényszéki ülnökké választották.

A képviselőháznak 26 év óta tagja. 1870-ben választották meg először a béga-szentgyörgyi kerületben Deák-párti programmal; ugyanezt a kerületet képviselte az 1872-ik és 1875-ik évi országgyűléseken. 1875-ben, a fusio idején a szabadelvű párthoz csatlakozott. 1878-ban Nagy-Becserek város választotta képviselőjévé; 1884. óta állandóan a pancsovai választókerületet képviseli; a most lefolyt képviselőválasztásokon Páncsova újra egyhangú mándátummal kínálta meg.

Gazdasági, kereskedelmi, közlekedési téren már képviselő korában nagy tevékenységet fejtett ki; 1876-ban ujonnan rendezte a nagybecskereki-tiszai ármentesítő társulatot, mely mindjárt elnökévé választotta. Ugyancsak a hetvenes években részt vett a tisztavölgyi társulat alakításában. 1881-ben engedélyt nyert a nagykikinda-nagybecskereki vasút kiépítésére, melynek igazgatósági tagja lett. Mint képviselő régebb idő óta tagja volt a delegaczióknak és a pénzügyi bizottságnak. Mint előadó számos fontos törvényjavaslatot referált. Mint szónok mindenkor kitűnt tudása, kiváló tárgylagossága s higgadt, elegans előadása által.

Mikor Dániel jó másfél esztendővel ezelőtt átvette a kereskedelmi miniszterium és a kiállítás ügyeinek vezetését, az ezredéves kiállítás előkészítése még olyan kezdetleges stadiumban volt, hogy több oldalról hangoztatni kezdték: el kellene halasztani egy évvel a kiállítást. Dániel Ernő ennek a helytelen és a kiállítás sikerét kockáztató tervnek mindjárt kezdetben a leghatározottabban ellenszegült és annyi energiával irányította a kiállítás előkészületeinek vezetését, hogy csakhamar minden aggodalom elenyészett.

Abból a nagy morális nyereségből, melyet az ezredéves kiállítás Magyarországnak hozott, Dániel Ernőnek bizást kiadhatjuk az oształékot, a magunk feltétlen elismerését és köszönetét.

A kereskedelmi miniszteriumnak Dániel Ernő minisztersége óta sok szép ünnepe, de még több nagyjelentőségű munkája volt. A műszaki alkotásoknak egész sora készült el most, vagy került munkába. Megnyitották a Vaskapút, elkészítették Esztergomban, úgy Budapesten a két Dunahidat, kezdik már előmunkálatait a harmadiknak. Készülőben van a tokaji nagy Tiszahid, épülőben a székely-vasútnak. Kiépült új nagy hálózata a helyi érdekű vasútnak, tervben van

a vöröstoronyi határszéli vasút. Megkorrigálták a zonarendszer tulságait, kereskedelmi szerződéseink megújítása körül sok jelentékeny vívmányt értek el.

Nem sokkal több, mint másfél éves miniszterség munkája ez.

Dániel Ernő a kereskedelmi miniszter — úgy látszik — vetelkedett Dániellel, a kiállítás elnökével.

Pedig volt még egy harmadik elfoglaltsága is: a honneurök végzése az ezredéves ünnepek alkalmából. A kiállítás vendégei, nagyok, kicsinyek, fejedelmi látogatók, külföldi nagyságok mind megismerkedtek a kereskedelmi miniszter vendégszeretetével is.

S a kik Dániel Ernő estélyein megfordultak, mind magasztalták a házigazda szeretetreméltó modorát, komoly, előkelő, rokonszenves egyéniségét. Egy igazi magyar főur vendégszeretetével, méltóságával, és könnyedségével végezte Dániel estélyein úgy, mint a kiállításon a házi gazda tisztét: a bárói czím csak sankeziója a Dániel sok jeles arisztokrata erényének.

Igaz, hogy a honneurök végzésében Dániel Ernőnek kitünő munkatársa is volt: a felesége, Dániel Ernőné, Cséry Szerena, ünnepelt tagja a magyar legelőkelőbb hölgyvilágnak kivette részét a férje munkájából.

Presideált egyik nap az estélyükön, másnap pedig tulajdon kezeivel osztotta ki a levest a kiállítási barakkokban: ez jellemzi a jótékonyságáról is híres bárónét, ki már a bárói czím előtt egyik központja volt a társaságnak, úgy magas műveltsége, mint egyéniségének előkelő bája folytán. S így elmondhatjuk, hogy a főuri világban nem is keltett meglepetést a bárói czím megadása, mert a mágnásvilág a Dániel családot eddig is magáénak vallotta.

„Dániel Ernőt belső értéke emelte oda, a hol most az ország javára olyan üdvös tevékenységet fejt ki, hogy a korona erre a magas kitüntetésre érdemesnek találta őt. Ez a hétégű korona, a melyet a szamosújvár-németii Dániel család régi nemesi czimerére a király most föltesz, az igaz érdem jól megszolgált jutalma.

Az ötvenhárom éves férfiú — így ír a Nemzet — ide s tova harmincz esztendeje dolgozik közpályán; és mindenütt a megyei közigazgatásban, az ország egyik legelső pénzügyésének az élén, a komoly kötelességtudás, a szorgalmas munkálkodás, a kifogástalan korrektség, a szilárd jellem, elvhűség férfias példáját tárja elénk.

A munkában, a közélet harczaiban megedzett, mélyreható tudással fölfegyverkezett csakis olyan férfiú lehetett képes Baross Gábor és Lukács Béla örökébe lépni, a milyen Dániel Ernő. Teljesen igazolta is a hozzáfűzött reményeket úgy a kereskedelmi miniszterium, mint az ezredéves országos kiállítás élén.

Különösen az ezredéves országos kiállítás tette próbára erejét és tudását. És D. E. fényesen megállotta ezt a nehéz próbát. A kiállítás az ezredéves ünnep ragyogó ékköve lön, iskolája Magyarország megismerésének, hirdetője az ezredéves haza fényes múltjának, jelen nagyságának és záloga jövő dicsőségének. A kereske-

delmi miniszter, mint a kiállítási országos bizottság elnöke, lelkesedéssel és hozzáértő buzgalommal járt munkatársai előtt a munkás példaadásban, ezentúl a reprezentálás olyan terhét vette magára, a mi két valóságos hazafias áldozat lehetett részéről és csak szeretetreméltó nevének szül. Cséry Szerenának önfeláldozó segédkezése tehette reá nézve elviselhetővé azt.

Ugy a munka, mint a reprezentálás sikeréről elragadtatással beszélnek nemcsak Magyarországon, hanem messze hazánk határán túl Európaszerte. És mindenünnen szívesen fognak gratulálni a bárói koronához D. Ernőnek, mert a ki ismeri emberfeletti tevékenységét a kiállítási campagne alatt, az tudja, hogy a királyi kegynek ezt a fényes sugarát is emberül kiérdemelte.

Dániel Ernő kitüntetésében egyszersmind újabb méltánylását látjuk felséges Urunk részéről Magyarország örökemlékezetű ezredéves ünnepének. Mert a mikor ezen ünnep kimagasló részének, a kiállításnak fejét, legmagasabb elismerésre méltónak találja, akkor ezzel egyszersmind ismételtlen kifejezi elismerését magával a kiállítással. Ezért hálát és köszönetet mondunk felséges Urunknak ugyanakkor, mikor a legőszintebben üdvözöljük Dániel Ernő bárót.

Sz. K.

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid. (Harmadik folytatás.)

Második felvonás.

Királyi lak Babylonban. A nagy terem első részében tróniakú emelvényen Semiramis ül hímезve. Közéleben Zoroaster mágus áll. A háttérben több rabnő hímез. Álmira, örmény leány a rabnők között az első helyet foglalja el. A terem falain olaj ágból font koszorúkkal övezett fegyverek függenek. Jobb felől könyvtartó látható téglalakú testekkel tele rakva.

ELSŐ JELENET.

Semiramis. (A hímзést abban hagyva.)

Még egy virágot hímезek rá,
S a koszorú tökéletes leend . . .
Tökéletes? . . . Nem! színre nézve tán
Föléri az élő virág-füzért,
De lelke — hajh! — nem lesz, mi kellemét

Kölcsönzi a természet hímzetének.
A tú nem adhat édes illatot,
Vonuljon bár utána szinarany;
Ilyent az élő rózsagalyakon
Tenyésző tüske kölcsönöz csupán,
Mihez a gyöknek lenge szálai
Fűzvék, mint tühöz a hímző fonál.

Zoroaster.

Illatja van bizonynyal a virágnak,
Mit női rózsa-ujjok himzenek:
A munka az; míg rajta dolgozol,
Érzékiden ez illat árja leng át,
S édes gyönyörbe vonja lelkedet.

Semiramis.

Való lehet, de mégis oly unalmas,
Egyhangu e dicsért foglalkozás.
Beh más a harcztér! Ott a koszorút
Egyetlen öltéssel kihimezi
A hősi kar, s nem öltöget napestig,
Hogy a virág egy szirma kész legyen.

Zoroaster.

Rossz szellemek fogának újra el
Dicső királyné! Ám elüzöm őket
Talizmánom varázslatával és
Jó szellemeinknek helyök átadom.

Semiramis.

Olyan talizmánt még nem ismerek,
Mely vágyainknak szárnyait szegi.

Zoroaster.

Szent könyveink se bírnak ily erővel,
Miket Oannes vízi isten irt
És átadott az embereknek egykor?

Semiramis.

Az istenek maguk se fékezik meg,
Képzelmeket, ha röpke szárnyain
A hir dicsőség aetherébe leng.
Mindent tehet, de az ábrándozást
Nem üzheti el istenek hatalma,
Ha nő-szívekbe fészkelé magát.

Zoroaster.

Ne káromold az istenek nevét.
Ők a mi volt, van és eztán leend
Mind ismerik; sőt a mi nem volt,
S nem lesz: belátja végtelen szemök.
Hallgasd meg, a szent könyv beszéde mily
Mindenható erőt ruház reájok.

Semiramis.

Ha könyveid elűzik e kebelből
Az unalomnak lomha, bús hadát:
Olvass, mesélj! örömmel hallgatom.

Zoroaster.

(A háttérben levő könyvtartóhoz megy, néhány iratos cserepet magához bevén helyére visszatér. Egy cserepet maga elé tartva olvas)

A vizözön.

„Egy éjjel Xisuthros király meghallja Nuah isten hangját, ki így szól hozzám: „Szuppíraiki férfi! készíts egy hajót a magad és tied számára; mert én Daesius hó tizenötödik napján el akarom törölni az egész emberi nemet a föld színéről; vedd be a hajóba az élet csiréit, — menjetek abba magad és tied és lásd el a hajó utasait étellel és itallal. Legyen a hajó hossza 600 rőf, szélessége és magassága pedig hatvan.“ (Más cserepet vesz kezébe) „Midőn Xisuthros kérdezé, merre induljon a hajóval, az istenek felé, felelé Nuah, kiket meg kell kérlelni, hogy jót tegyenek az emberekkel. Xisuthros engedelmeskedett, s épített hajót, melyet gyantával ragasztott össze, aztán beszállt a hajóba nejével és gyermekeivel és így szól: „Mindent, a mit birtam, a hajóba vittem, pénzem ezüstben, aranyban mind együtt van, minden férfi és nő eseléim, házi és mezei állataim, az erdei vad állatok, ifju katonáim mind a hajóban vannak.“ Midőn minden el volt végezve Szamosz isten felemelé szavát az égből: „Bőséges esőt árasztok a földre, menj a hajóba és zárd el ajtóját.“ (Más cserepet vesz elő.) És úgy tön, a mint mondá. Azon napon — úgy mond Xisuthros — midőn Nuah isten ünnepét ültem nagy félelmet éreztem, bezártam a hajó ajtóját, s a kormányt átadtam Bazur-szadi-rabbinak, a kormányosnak. Ekkor elkezdett mennydörögni és villámlani az ég, szakadni kezdett az eső, növekedett az áradat a síkságot és hegyeket egyaránt ellepven, az egész föld pusztá lett, kihalt rajta minden élet, a testvér nem ismeré meg a testvért, a vihar nem kímélte meg a népet s még az istenek is félték és az égbe menekültek a veszély elől. . . . (Más cserepet vesz elő.) „Istár a tenyészet és élet istennője sirt az emberiség sorsa felett, vele sirtak a jó szellemek, de még az istenek is jajgattak trónjaikon. Hat nap és hat éjjel tartott a zivatar és a szélvész, a hetedik napon lecsendesült a vihar, miután,

mint a földrengés, minden életet letarolt a földön. A tenger apadni kezdett, a szél és vihar lecsendesültek. „Hajóm egyedül lebegett a tengeren, a bűnös emberek hulláit, mint nádszálakat vitték a hullámok. Kinyitám az ablakot és a napsugara lövelt arczomra. Megrendülve leültem és keservesen zokogtam, könyvek folytak le arczaimon. Megláttam a partot, midőn a hajó, mely az emberiség, jövőjét hordá magában, egyszerre a Mászisz hegyén állapotodott meg.“ (Más cserepet vesz elő.)

Álmira. (A hímzést abban hagyva.)

Oh! Mászisz édes, jó anyám!

Első rabnő.

Te sírsz?

Szép Álmira, mi bántott?

Álmira. (Munkáját folytatva.)

Az öröm!

Zoroaster. (Tovább olvass.)

„Hét napig vártam, ekkor egy galambot bocsáték ki, mely ide és tova repkedvén, nyugpontot nem talált, s újra visszatért a hajóra. Így tön a fecske is, mely szintén kénytelen volt visszatérni. Harmadszor egy hollót bocsátottam ki, ez talált hullákat a vizen úszva, leszált azokra, jól lakott, s aztán ide és tova repdesett, de nem tért többé vissza. Ekkor kibocsátám a többi állatokat is a világ négy tája felé, oltárt emeltem a hegytetőn és áldozatot hoztam az isteneknek. Imádságom és az istenek kérelmei megengesztették Baal haragját, élni hagyta az emberiség azon részét, melyet bárkám megmentett, s fogadást tön, hogy vízözönt többé nem bocsát a földre.“ (Más cserepet vesz elő.)

Semiramis.

Oh! mily gyönyörrel néztem volna végig

A rombolás zordon művészetét

A szakadó zápor sugári közt,

Vagy a vizek színén lebegve fenn!

Az lett volna csak még a gúny-kaczaj,

Mitől ez ajkat megrabolta volna

E látomány pokoli élvezetje!

E gúny-kaczajnak csattanásain

Hizelkedő szellővé változandott

A pusztításba elmerült vihar,

S a zápor is — az áradat szülője —

Megszüntetendő sűrű könyeit

A réműlettől, mint siró gyerek,

Midőn a zord szülő reá rivall;

S az égben ülő gyáva istenek
Hogy kapkodták voln' lábaik fel ott,
Nehogy lerántsa játszi kedvem őket
Az életet kioltó mély özönbe
Szent lábaiknál fogva, hahaha! . . .

Zoroaster. (Elejti kezéből a cserepet.)

Ne halld meg ég e káromoltatást!

Az örmények veszedelme 1895-ben.

— Befejező közlemény. —

Erzerumban a mészárlás 1895, okt. 30-án történt. A várnak 5000 főből álló őrségét említett napon széthelyezték a piacokon és az örmény városrészben; a görög és külföldi lakosok biztonságáról külön gondoskodtak. Déltájt jelt adtak a mészárlásra. A város minden pontjáról fölhangzott a lövöldözés. Alig telt bele három óra, és a kath. és szakadár örmények boltjai, üzletei, árutárai elpusztultak. A kereskedőket és alkalmazottjaikat az üzletekben és boltokban ölték meg; nehéz sebeikbe azok is belehaltak, akik élve menekültek. Iszonyatosabb volt az öldöklés az örmények lakásain. Valamint az árúcsarnokban, úgy a házakban is előbb ölték, aztán raboltak a véredek. Csakhamar néhány száz fejet kaszaboltak le a yataganok: e szörnyeket nem lágyíták meg a gyermekek, hajadonok, anyák könyei, jajgatása. Oly vérfagyaláló jelenetek fordultak itt elő, hogy leírásuktól megborzad a toll. A mészárlás estig, a rablás reggelig tartott.

Erzerum városa okt. 31-én csatatérhez hasonlított, sőt ennél is szörnyűbb volt, mert a sebesültek nyögése és a haldoklók hörgeése közé az élőknek szivfacsaró jajgatása is vegyült.

Mindez a hatóság szemei előtt történt; a városi előljáróság a tetemeteket a város szekerein hordatta ki. Csak a külhatalmak közegeinek főlshóalására engedte át a hatóság a tetemeteket az illető családoknak, hogy legalább keresztény temetésben részesüljenek. Sokkal több volt a halott, semhogy mindegyiket külön temetésben lehetett volna részesíteni. Az első temetés tömeges volt: egy nagy közös sírba 580 olyan tetemet hantoltak el, melyeknek egy részét darabonkint szedték össze; a sír fölött reszketve és zokogva végezte a pap az imákat.

Az angol, francia és olasz konzulok, ha már nem állott hatalmokban megakadályozni a mészárlást, legalább a várost kutatták föl, keresve a sebesülteket; az örmény iskolát hevenyében

kórháznak rendezték be; a különben tanítással foglalkozó egyesült-örmény apácák rögtön beállottak betegápolóknak; segédkeztek az iskolatestvérek is. A kórházba 80 sebesültet szállítottak; sokan behaltak sebeikbe, mielőtt ápolás alá lehetett volna őket venni. Nagyon jó benyomást tett a szakadár-örményekre, hogy a kath. apácák és szerzetesek ápolták a többnyire szakadár sebesülteket.

Az Erzerum környékén történt kihágásokat csak röviden érintjük. A kurdok 46 örmény községet raboltak ki és gyűjtottak föl. A közlekedés megakadt volt az egész tartományban. Az utakon mindenfelé hullák hevertek. Több községben nevezetesen Ardzeti, Khaszdur, Molla-Szolimán és Yritzuban a templomot megfertőztették, az oltárt lerombolták, a képeket összetépték, a keresztek széttördelték, a szent edényeket magokkal vitték. Az örmény papokat is irgalom nélkül fölkonzolták. Rágadban a kurdok nem elégedtek meg avval, hogy a kath. templomot és plebániát kirabolták, hanem utóbbi épületnek betörték minden ablakát is, hogy téltre lakhatlanná tegyék.

A kurdok a szegény parasztokat mindenütt kifosztották mindenükből; elrabolták a téltre beszerzett élelmet, sőt elhajtották a barmot is. Mama-Katu falut kizárólag szakadár-örmények lakták; az üldözés kitörésekor a helységnek egyik fele hamarjában áttért a mohammedán vallásra; ezeket a kurdok nem bántották, ellenben a keresztény lakosokat egy szálig leölték. Terdzsán faluban az egész nép mohammedán hitre tért, hogy megmentse életét és vagyonát. A Baybur vidékén levő örmény falukban minden keresztényt fölkonzoltak.

Az Erzerumban lakó kath.örménynek kára hivatalos adatok szerint 70 ezer forintra rug; megjegyzendő, hogy Erzerumban az örményeknek csak egy kis töredéke katolikus.

Ázsiai-Törökország egyéb tartományaiban is ilyen véres munkát végzett a mohammedán gyűlölködés; kivételt csak egykét székhely tesz, a hol a hatóságnak elszántsága vagy ügyessége a vérengzést megakadályozta vagy legalább mérsékelte. Az üldözés fokozatosan terjed oly gyors menetben, hogy többé fölösleges tagadni, miszerint megállapított terv szerint történt minden. A török kormány részben azért nem volt képes a rablást és vérontást szomjuhozó kurdokat megfékezni, mert a gyilkosok eleve megállapított tervet hajtottak végre. Örmény vér folyt Bitlisz, Ván, Eghin, Tsemiehgezék, Karput, Arabgir, Malácia, Marsziván, Gurun, Szivasz, Maras, de leginkább Diarbekirben. Részletes tudósítások innen még hiányzanak, de a szükszavú táviratok rettenetesnek mondják a helyzetet.

Karput terjedelmes és gazdag alföldjén az örmény faluk mind áldozatul estek a rablás és tűzvésznek; hasonló sors érte Karput város örmény negyedét is. Maláciából még ijesztőbb hírek érkeztek. Diarbekirt illetőleg is a legrosszabbtól kell tartani; gyanút ébreszt, hogy a hatóság nem továbbit onnét leveleket; az onnan érkező sürgönyök tartalmán meglátszik, hogy az események elbeszélése hiányos. Az életveszélyben forgott francia konzul értesítése szerint az okozott kár 45 millió forintra rug; e roppant veszteség csak úgy magyarázható, hogy Diarbekir és környéke koldusbotra jutott. Az örményekből csak azok maradtak életben, akik menhelyet találtak a francia konzul, a kapuczinus atyák és külföldi családoknál. Kazézian effendi, Diarbekir kath. örmény hitközségének előjárója 700 menekültet szedett össze.

Szivaszból ezeket írja egy jézustársasági hithirdető:

A zavargás 1895, nov. 12-én délben kezdődött. A délutáni előadásra 500 növendékünköl 300 megjelenvén már akkor, haza többé nem mehettek. Házunkban ennyi számára nem levén elegendő kenyér vagy liszt, vacsorára csak krumplit főzhetünk; egy török úr a szomszédságban átengedte minden kenyerét. A 300 növendéken kívül a szomszédokból is sokan nálunk háltak. Elképzelhető, mily szorosan voltunk. A kormányzó őrizetünkre 8 csendőrt küldött.

Másnap sok szülő eljött fiáért, következő éjjelre mégis nálunk maradt még vagy 100 növendék. A szomszédok adtak lisztet kenyeret sütni, nagynehezen vehettünk egy birkát is.

Nov. 14-én ismét kitört a zavargás. Mert a városban tudták, hogy nekünk őrségünk van, aki hogyan birt, menekült hozzánk; egyik az ajtón jött, másik a falon mászott be; mindenki hozta magával legértékesebb holmiját is. Most még zsufoltabb volt házunk, mint első ízben. Az éj nyugodtan telt el. Azonban a betyárok megtudván, hogy igen sok értékes holmit mentettek hozzánk, megosztomolni készültek iskolánkat. A hatóság értesülvén szorongatott helyzetünkről, a menekülteket lakásaikra kísértette. Az iskola épületében csak egykét növendék és a tanárok maradtak családjaikkal.

Hivatalos adatok szerint az áldozatok száma Szivaszban: 1277 halott; ezek között volt 4 török, 4 görög, a többi mind örmény.

Kaizarieh vagyis a régi Cezareában 1895, nov. 19-én keletkeztek nyugtalanító hírek; két hét mulva kitört az üldözés, mely 70 örménynek került életébe. A kath. missiónak személyzetét itt sem érte baj.

Tokatban 1895, nov. 13-án valamin összeveszett néhány örmény és török katona; utóbbiaknak egyike dühében halállal fenyegette a keresztényeket. A boltokat mindjárt bezárták még a törökök is; a szülők haza vitték gyermekeiket a jézustársasági atyák iskolájából, néhány nő pedig a jezsuiták templomába menekült; biztonság kedvéért a pasa őrt állított a hithirdetők lakása elé. Vak

lárma volt az egész, de decz. 4-én Tokat környékén több falut kiraboltak, földultak a gyilkosok, a népet pedig fölkonzoltak.

Amáziából, nov. 24-ről írja egy hithirdető:

„Szörnyű dolgoknak voltunk szemtanúi. Szerencsénkre Bekir basa mutesszarif (kerületi főnök) életének kockázatásával állotta meg helyét. Közbelépése nélkül sokkal nagyobb volna a meggyilkoltak száma; így is 50 embert öltek meg. Hanem azt nem akadályozhatta meg, hogy a keresztények árúházait ki ne rabolják. Az inség oly nagy, hogy nem fogyunk ki a kéregetőkből. Kanzában is nagy volt a veszedelem; még nagyobb lett volna az öldölés, ha Joannopoulo mudir (járási főnök) nem vet neki gátot; az apácák zárdáját két esendőr őrizte. A törökök persze azt mondják, hogy a keresztények kezdték a verekedést, ami azonban hazugság.”

*

A Mezopotámia pusztáin betyárkodó kurd törzsek fölhasználták a Kis-Ázsiában kitört üldözést, hogy a zavarosban halászszanak. Aleppo és Mardin tartományok nagyon megsínlették a rablók garázdálkodását. A kath. örmény által lakott Tell-Armen falut végképen elpusztítá a négy nap, négy éjjel dühöngött tűzvész. Mardin helyőrségének sikerült visszaverni a kurdokat, de az árúházak kiürítését és a templomok földulását nem tudta megakadályozni. Elpusztították a kurdok a szirusok által lakott Gallai helységet, valamint más hét falut is, melyekben keresztények laknak ugyan, de nem örmények.

Maras egyikét ezer kath. örményt számlál; fordult itt már előzőleg is elő vérengzés, de az örmények nagyobb mérsárlástól féltek, mert a hatóság egy gyékényen látszott árulni az üldözőkkel; amitől a keresztény lakosság félt, csakugyan be is következett. November 18-án ismétlődött itt is a vérfürdő, minőt egyikét hét előtt Erzerum és Diarbekirben elkövettek a gyilkosok. Szívászból érkezett tudósítás szerint ott is reszketnek életökért a keresztények; pedig napok multak a vérengzés óta, a hatóságnak tehát ideje volt volna intézkedni.

Marsziván környékén is hallatlan módon féktelenkedtek a rablók és gyilkosok; legkevesebb 400 ember esett itt áldozatul a mohammedán gyűlölségnek.

Éppen most érkezett Konstantinápolyba részletes tudósítás az Arappirban elkövetett mérsárlásról. Az örmények 2500 házából alig maradt 200; a többit kirabolták, fölégették; azt a 200 házat csak azért nem hamvasztották el, mert hivatalos épületek szomszédságában fekszenek. Halottakban 2800-at vesztek az örmények; a sebesültek számát még nem tudni. A kath. örményeknek 90 házuk hamvadt el. A környékbeli örmény faluk mind porrá égtek, lakosaikat pedig fölkonzolták. Igen sok hajadon és asszony eltűnt. Mikor e szörnyűségek megtörténtek, Arappir ottomán tiszt-

viselői elég arczátlanok voltak kényszeríteni a városnak kath. örmény lelkészét, hogy írjon alá egy sürgönyt, mely szerint a vér-fürdőnek okozói az örmények voltak. Ebből az esetből megítélhető, mennyi hitelt érdemelnek az ottomán tisztviselőknek szépítő jelentései; ilyen hivatalos jelentések napvilágot látnak a konstantinápolyi közlönyökben, honnan átszivárognak aztán a külföldi lapokba. Ezek a jelentések vagy koholmányok vagy erőszakkal kicsikart nyilatkozatok. Minden kétségen felül áll ma már, hogy az ázsiai Törökország belsejében előfordult mészárlásoknak az örménység nem oka.

Ami Zeitun várost illeti, tudnunk kell, hogy ennek örmény lakossága vitéz hegyinép, mely nem engedi magát halomra gyilkolni, mint valami birka nyáját; e városnak sorsa még nem dőlt el.

„A kath. hithirdetés lapjai.”

† Veszely Károly.

1820—1896.

Folyó évi november 4-én — éppen védőszentjének napján — hunyt el Borbándon Veszely Károly prepost-plebános, az erdélyi róm. kath. papság egyik kiváló, érdemes tagja.

Méltó, hogy az „Armenia” lapjai is megemlékezzenek róla; mint ki baróthi, marosvásárhelyi s kolozsvári plebánoskodása alatt örmény származású hiveinek vallásos buzgóságát s az egyházhoz való ragaszkodását nagyrabecsülte, s irántok érzett rokonszenvének minden alkalommal sietett is kifejezést adni.*)

*) **Veszely Károly**, az erdélyi róm. kath. egyházmegye egyik legképzettebb tagja, Borbándon (Alsó-Fehérmegye) 77 éves korában meghalt. Habár nem volt születésére nézve magyar, mégis tettei, szóval, tollal sokat tett a magyarság érdekében. 1848 ban szabad eszméiért várfogságot szenvedett. Az ötvenes években a gyulafehérvári gimnasiunnál előbb tanár, később (1856) Lukácsi Kristófnak szamosújvári plebánossá történt megválasztása után, igazgató lett. 1861-ben az „erdélyi konferencia” (melyre Szamosújvárról Jakabb Bogdán ment, ki magával vitte akkori főjegyzőnket Voith Mártont is) után az ifjúság fátylász-zenevel tisztelte meg a konferencia házigazdáját: Haynald Lajos erdélyi püspöket; az ifjúság szónoka a népszerű Veszely Károly volt: magyarkában és kalppal fején szólott. Az alkotmányosság akkor csak derengeni kezdett, azért a magyar ruha tüntetés számba ment. De a provisorium megfosztotta igazgatói állásától: Barothra küldötték plebánosnak, honnán előbb Maros-Vásárhelyre, aztán Kolozsvárra, végre Borbándra ment. Az erdélyi róm. kath. papok közül egyik sem volt az irodalomnak olyan szorgalmas munkása, mint Veszely. Mi nem csak tudós munkatársunkat, hanem egykori igen derék igazgató-tanársunkat is veszítettük el benne. Midőn első ízben kértük volt fel a közreműködésre, (arra kértük volt fel, hogy egy papal encyclikát, mely az örményekről szólott, fordítsa le lapunk számára latinból) a többek közt czekek írta nekünk: „Fordul az idő! Évekkel ezelőtt én adtam Önnek feladatokat és

* A szamasújváriak személyesen is ismerték őt, mert néhai Kopár Simon főesperes-plebánost ő igtatta be, mint kolozsvári prepost-plebános. A b. e. Csákány főesperesnek s Markovics Jakab t. kanonoknak iskolatársa s mindkettőnek benső, meghitt barátja volt.

Ilyen benső, bizalmas barátja s házi orvosa volt dr. Mály István és Szentpétery János.

Elhunyt jelesünknek több évig voltam káplánja s így volt alkalmam szép jellemét, finom, mívelt lelkét megismerni s becsülni. Universalis tudományú, élénk emlékező tehetségű, kevés igényű s nagyon flegmatikus természetű ember volt, úgy, hogy például a szükség napjaiban, válságos körülményei között is, egy 2 kros bőrszivar csutkját rágva platonice viselkedett s anekdotázott.

Gyakran mondogatta hogy „e ruditi sunt inepti“ s e szavak rá nagyon találtak, mert tudós volt, de az anyagiakkal nem sokat törődött; vagy hogy világosabban fejezzem ki magamat: jövedelmeit nem tudta beosztani, kevés financialis érzékkel birt s e téren valóban „ineptus“ volt.

Bevallotta, hogy teljes életében rossz gazda volt s pénzügyi krízisben állott.

Mondják, hogy mint fehérvári tanár és igazgató egy fogatú kocsit tartott s azzal a nyári szünidő alatt tanulmányozás céljából az egyházmegyét minden költség nélkül beutazta; a mi azt bizonyítja, hogy paptársai előtt is rokonszenves férfiú volt. Nevetve beszélt el, hogy mint baróthi plebános — éléskamrája kiürülvén — Jozeffi káplánjával megindultak délfelé a községben sétálni, s a hol először észrevették, hogy a kémény füstölög, azon házba betértek ebédre s szives vendégszeretettel fogadtattak.

Midőn Baróthról eljött, megírta az ottani plebania történetét, mit, mintegy ezer példányban, kinyomatott is; ebből később több száz példányt s a „Gyulafehérvári Füzetek“ czimű munkájából is néhány száz darabot mázsa számra adott el egy marosvásárhelyi fűszerkereskedőnek 5—6 frt. potom áron s még kérkedett, hogy jó üzletet csinált.

Mint marosvásárhelyi plebános saját költségén nyomdát állított a leányiskola javára, egy kis tanügyi lapot szerkesztett s adott ki; a gymn. épület kiépítését ő eszközölte; 1868-ban a Szt-László-társulat által megbízott, hogy két társával a csángó ügyet Romániában tanulmányozza. A nyomda, a lap kiadása, a romániai út sok pénzét felemésztette s mert az említett építkezésre nem ügyelt fel kellőleg, mint jóhiszemű embert, a munkások és napszámosok megesalták.

Őn azokat kitünően fejtette meg; most Őn ad nekem feladatot, vajjon képes leszek-e e feladatot úgy megfejtetni, hogy az várakozását teljesen kielégítse?...“ Elköltözött felvilágosodott lélek, ime ezélt értéi e földön! mert bölcseségre tanítottál, hogy mi is képesek legyünk másokat tanítani s így nemes törekvésed sírhalmod felemelkedése után is boidogítja e bont, mely áldást mond reád, ki híven betöltve szent hivatásodat, nyugszol anyai kebelén! Szerk.

Innen datalodik adósságesinálása, mely mint a lavina, nőtön-nőtt, s mely őt végre is az uzsorások körmei közé hajtotta s az anyagi tönk szélére sodorta. Ennek esett áldozatául kolozsvári fényes plebánosi állása.

Jellemző, hogy midőn Kolozsvártl úgynevezett „hitelvesztett“ lett s hitelezői egymásután ostromolták s zaklatták, s e miatt a szentszéknél is pere folyt: e kritikus körülmények között sem vesztette el lelki erejét és nyugalmát, szívósan kitartott, sőt akkor — kivételképen — a nagybőjtű cyclus alatt hetenkint kétszer, magyarul és németül predikációt tartott s az akkori gyulafehérvári lapban a kolozsvári pleb. templom harangjainak összhangjairól értekezést írt; ezt olvasván néhai Fogarasy püspök — úgy mondják — boszankodásában rosszul lett s azt mondta volna: „Ez a Veszely borzasztó hidegvérű ember; én éjjel-nappal azon töprenkedem, hogyan tudnók őt bajából kisegíteni s ő azalatt a toronyba jár — harangokat stimmolni.

A forradalom után fogságot szenvedett s „in effigie“ fel is akasztották. Érdemeit s jelességeit erdélymegyei paptársai azzal méltányolták, hogy az 1870—71-iki autonómiai congressusra őt választották meg képviselőjüknek.

Avatottabb tollra bizom, hogy elhunyt jelesünk irodalmi érdemeit méltassa; én ezen néhány sorban kifejezést akartam adni kedves emlékü volt derék főnököm iránt tartozó halámnak s kegyeletemnek; kinek áldott személyét haló poraiban is tisztelni meg nem szünök.

Ave pia anima!

— 6.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Irtta: dr. **Temesváry János** állami főgymnasiumi tanár. Szamosujvárt, 1896.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

A „Turul“, a magyar heraldikai és genealogiai társaság szakközlönyének folyó évi harmadik füzetében a következő, fölötte kedvező bírálatot olvastuk dr. **Temesváry János**, munkatársunknak először folyóiratunk hasábjain megjelent címertani művéről:

Nagy szorgalommal összeállított könyvben gyűjtötte össze dr. **Temesváry János** a hazai örmény nemes családokra vonatkozó adatokat, újabb oldalról világítva meg ezáltal a hazában letelepedett örménység történetét. Mert történeti szempontból sem érdektelen látni azt, hogy az örmény nemzetnek az a kis töredéke, mely 1672-ben I. Apafi Mihály meghívása folytán a magyar hazá-

ban talált hosszú vándorlásai után pihenésre és nyugodtabb tevékenységre alkalmas helyet, mely gyorsan azonosította magát a hazai intézményekkel és szokásokkal.

A legrégebbi örmény nemes Pattantyus-Ábrahám Jakab volt, ki Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől 1680. decz. 13-án kapta a nemességet. Utána következnek Lászlóffi Izsák 1712, Dániel Tódor, Jeremiás és Pál 1725. stb.

A bevezetésben Temesváry dr. a magyarországi örmények nemességére vonatkozó leglényegesebb kérdéseket érinti röviden. Fölemlíti, hogy a magyar-örmény nemes családok legnagyobb része nem u. n. donationalis, azaz birtokos, hanem armalista, azaz címeres, s hogy legnagyobb részük „a sallangot szerető s czimkor-ságban szenvedő” XVIII. században szerezte nemesi rangját. E czélből különösen a minden oldalról ellenségtől fenyegetett dicső emlékű Mária Terézia korában, midőn vármegyék és városok testületileg, egyes gazdagabbak pedig külön is bőszeges segélyvel járultak a nyomasztó hét éves háború terheinek viseléséhez, szívesen felajánlák a kincstár részére 1000—2000 forintjokat, csakhogy a polgári osztályból kiragadtassanak. Érdekes adat az is, melyet dr. Temesváry a szamosújvári városi levéltárban őrzött eredeti kézirat alapján említ föl arra nézve, hogy Mária Terézia a magyar-örmény családok részéről megnevesíttetésük fejében felajánlott összeget nem mindig fordította hadi czélokra, hanem egyes esetekben azt egyházi vagy közczélokra a magyar-örmény városoknak nagylelkűen vissza is adta. Így tett például a Csiky Emánuel és Péter, Kövér János és Kajetán, Lengyel Lukács és András részéről nemesi rangra emeltetésükért befizetett 6066 frt 30 kr. összeggel is, hogy ez az akkor épen építkezés alatt álló szamosújvári főtéri örmény templom költségeinek fedezésére fordíttassék.

Temesváry dr.-t a magyar-örmény nemes családok címeres leveleinek összegyűjtésére és kiadására különösen az a körülmény készítette, hogy úgy Siebmacher, mint Nagy Iván nagy műveiben „a magyar-örmény nemes családaink nemességének tárgyalása s czimereiknek leírása a legmostohább elbánásban részesült.” Az ő szorgalmas kutatásai révén most már úgyszólván teljes gyűjteményét birjuk a magyar-örmény nemes családokra vonatkozó adatoknak. Munkájában 56 czimerlevelet közöl, 50 czimerrajzzal. Először e mű sorolja fel a Bocsáncki, Bogdánfi, Capdebó, Csiky Emánuel, Csomák, Seprősi Czárán, Apanagyfalusi Gajzágó, Gorovei, Gyertyánfi, Gertenyesti Hollósy, Marosvásárhelyi Issekutz, Talpasi Kabdebó, Lompérdi Korbuly, Kövér, Lászlóffi, Lázár, Lázár-Lázár, Lengyel, Kisterpesti Markovics, Mártonfi, Pattantyus, Petraskó és Török családokat és czimereit. E mellett szakavatottsággal helyre igazítja a czimerleírásokba becsúsztott hibákat is, így pl. a Dániel, Gáspár, Gorove, Issekutz, Karácsonyi, Kövér, Lukács és Novák családok czimereinél. Még a dr. Illésy és Pettkó által kiadott „királyi könyvek”-nél is bővebb, a mely különben annyira becses műből pl. hiányzanak a Gorovei és Gáspár családok.

Temesváry dr., mint az örmény nyelvben jártas, megmagyarázza az armálisokban előforduló örmény vezeték- és keresztneveket; így a többi között megfejtve találjuk e neveket: Chászchátun (Pulcheria), Güláb (Róza), Harapszime (Rebeka), Huvász (Klára), Khámál (Szende), Mánuság (Viola), Sákhár (Czukros), Oxendius (Sándor). A czímerek leírását szerző a legnagyobb heraldikai pontossággal végezte; a rajzok is nagyjából csinosak s a reproductioval is meg lehetünk elégedve. Ezek a czímerek, melyek közül a Gyertyánfi, Pátrubán és Szentpétery családokéi u. n. beszélő czímerek, igen sok érdekes dolgot foglalnak magukban; így pl. két czímerben, a Vikol és Zakariás-családeban a Nőé bárkája fordul elő, mindenesetre vonatkozással Mózesnek arra az elbeszélésére (I. könyv. 8. fejt. 4. vers), mely szerint a bárka megállapodék Örményország földjén.

A magyar hazába jutott örmény néptöredék története még mindig nincs meg írva. Az, a ki e kérdéssel foglalkozni fog, a Temesváry könyvének igen jó hasznát fogja venni. A magyar-örmény nemes családok nemzedékei pedig örülhetnek, hogy a nemes-ségükre vonatkozó adatokat ily megbízható műben gyűjtve találhatják.

Dr. E. L.

Kisebb közlemények.

Keleti keresztények felszabadítása. Nem a legelső eset, hogy Svájc nemzetközi ügyben kezdeményezésre sikeresen vállalkozik. 1825. és 1827. közt Svájczból nemzetközi mozgalom indult ki Görögország felszabadítására a török hatalom alól. Nemrég az áldásos vöröskereszt intézményét hozta javaslatba Svájc, és indítványát a sebesülteknek a esatateren való biztonsága iránt az egész művelt világ elfogadta. Most egy harmadik nemzetközi initiativa indul ki a polgári szabadság kiváló otthonából, Svájczból. Lausanneban bizottság alakult a végett, hogy a szultán által kiirtásra szánt örmények védelmére és segítségére az egész világon csatlakozásra hívja fel és gyűjtse össze az emberségesen érző embereket. Eddig 100.000 tagja van a szövetségnek.

Alapközetélteli ünnepély Szamosújvárt. A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium alapkövét 1896. okt. 29-én tettük le. A tanári testület képviselői 9 órakor kimentek a vasúthoz, hogy az oktatásügyi kormány képviselőjét fogadják. Egyenesen a piaczi plebániái templomba vezették. A segédletes misét, mit Papp Tivadar mondott, „Veni sancte“-vel kezdték. Mise alatt a tanuló ifjúság énekkara énekelt. A templomban sokan voltak: ott voltak a hivatalos testületek is. A templomból egyenesen a gymnasium új épületéhez mentünk, a tanuló ifjúság sorban vonult ki. Ott volt az egész város. Az épület igen csinosan volt feldiszítve: nemzeti lobogó

és virágkoszorú volt bőven. Elöl, a főbejáró mellett jobbról szőnyeggel bevont lépcsőzetes emelvény volt, melyen a kormány képviselője, a polgármester, országgyűlési képviselőnk, a szónok és a tanári kar foglalt helyet. Midőn a nagy néptömeg is már elhelyezkedett, a polgármester: Placsintár Dávid a kormány képviselőjét: Kuncz Elek kir. tanácsos, tankerületi főigazgatót üdvözölte, mire a főigazgató válaszként — szépen. Ezután a főgymnasiumi énekkar a „Szózat“-ot énekelte. Most a szónok: Szongott Kristóf tanár az ünnepi asztalhoz közeledett és szólott előbb a nagyraemelt gyermek szülőiről, azután egy pár szót intézett a tanuló ifjúsághoz is (lásd e beszédet jelen füzetünk élén.) Beszéd után Feczko János tanár előbb felolvasta az oklevelet, azután aláírták azt az ezüst tollal, végre elhelyezték az alapköbe. Az alapkö mellett állott két diszkómvés: Reményik Károly vállalkozó és Debreczeni Árpád mérnök... Erre a kalapácsütések következtek. Gyönyörködtünk a hazafias, tartalmas, szép emlékmondatokban. A párját ritkító, népes ünnepélyt a Hymnus eléneklése zárta be. Az idő igen kedvezett: diktálni nem lehetett volna jobb időt. Egy órakor a vigadóba gyűltünk össze a város által rendezett társas ebédre. Ebéd alatt igen szép felköszöntöket hallottunk: a polgármester a Királyért üritett poharat, dr. Molnár Antal a magyar kormányért, Kuncz Elek Szamosújvár városáért, Gajzágó Ferencz a vallás- és közoktatásügyi miniszterért, Gopesa Joachim gr. Csáki Albinért, Tódorfi Lukács br. Eötvös Lorandért, Dömötör János Szamosújvár polgármestereért, Szongott Kristóf Szabó János püspökért, Vajna Károly Kuncz Elekért, Eszlegár Gergely dr. Molnár Antalért, Feczko János azon bizottságért, mely a gymnasium érdekében Budapesten járt; Novák Gerő Alpár, Reményik, András és Debreczeni mérnökökért, Finta Ferencz dr. Mártonfi Lajosért, dr. Molnár Antal a honvédszár tisztikarért, Ábrahám Zachar a tanárokért, Gopesa Joachim Gajzágó Ferenczért (Az erre következett időközben felolvasták gr. Csáki Albin levelét, Alpár Ignác és dr. Gopesa László táviratát.) Duha Antal egy pár eszméért, Gopesa Joachim a különböző egyházak képviselőiért, András a tanárokért és Kovács Ákos a szamosújvári vallásos társadalomért. A négy órai vonattal Kuncz Elek és Molnár Antal elutaztak: többen kikisértük; a többiek, kik fenn maradtak, együtt tartották a társaságot — még tovább is...

Irodalom és művészet.

Aachen örmény ajkú egyetemi tanára: Árdzruni András, ki édes testvére a „Méság“ boldogult szerkesztőjének, 1894-ben utazást tett az Ararát felé. Útleírását a berlini földrajzi társaság „Reise nach Süd-Kaukasien“ cím alatt adta ki. Pontos, hasznos útleírás. Író, habár örmény, mégis nem elfogult. Igen érdekesen szól mind két Ararát geológiai szerkezetéről. Felmászott a kis Ararát csúcsáig. Szakemberek mondják, hogy jelentékeny szolgálatot tett munkájával — a tudománynak.

Az örmény nő. A francia nyelven megjelenő „La revue féministe” czimű folyóiratban Sáh-Zátáján nevű örmény igen érdekes tanulmányt irt az örmény nőről. A „Nor-Tár” (Uj-korszak) czimű Tiflisben megjelenő örmény képes heti lap 1895. évfolyamának 224., 225. és 226. számaiban közölte ezt a tanulmányt örmény fordításban. Czikkiró új világításban tünteti fel ezen kérdést.

Mi újság az örmény világban?

Örményország autonómiaja. A „Magyarország” november 5-iki kelettel Brüsszel-ből a következő figyelemre méltó tudósítást közli: Bécsi diplomáciai körökből érkezett ide azon alaposnak látszó hír, hogy a nagyhatalmak Örményország autonómiaját tervezik a szultán névleges szuverénitása alatt, — de európai ellenkezés és a nagyhatalmak garanciája mellett! A hatalmak legnagyobb része állítólag helyesli a tervet.

Tömeges emigráció. A politikai napilapok keleti tudósításai szerint a vagyonosabb örmények most már tömegesen hagyják el a török fővárost és többnyire külföldre költöznek. Több kiváló örmény bankház Konstantinápolyban liquidál, s a bankkezéget átteszi Londonba és Párizsba. *) A mint írják, komolyan lehet attól tartani, hogy a mohamedánok fanatizmusa folytán általános fölkelés fog következni, a mely iszonyú vérengzéssel végződik. A szofták és ulemák naponta fenyegető leveleket küldenek a nagy követeknek, — a törökök mindenütt fegyverkeznek, — minden egyes ház, melynek mohamedán lakója van, hasonlít egy fagyvertárhoz, s telj van fegyverekkel és löszerekkel.

Örmény menekültek. Egy athéni távirat szerint a görög kormány felhivatalos lapja komoly figyelmeztetéssel fordul az ottani örmény emigransokhoz, miszerint Görögthonban, melyek vendégszeretetét a menekültek élvezik, békességben éljenek; mivelhogy Görögországnak nem szabad más államok ellen irányuló forradalmi összeesküvés fészékének lenni.

A kivándorlók Bulgáriában. Rustsuk, bulgáriai város prefektusa jelentést tett a bolgár kormányhoz, hogy oda több, mint ötezer örmény menekült érkezett, a kiknek élelmezéséről a város nem bír a szükséghez képest gondoskodni, — ennél fogva kérte, hogy a kormány adjon utasítást a további teendők iránt

*) Nem állana-e a keresztény Magyarország és székesfővárosa érdekében odahatni: hogy Párizs, London és Bécs helyet (vagy legalább mellett) Budapestre is telepedjenek le többen a vagyonos örmény tőkepénzesek, nagykereskedők és bankárok közül, — a kik egykoron hivatott úttörői lehetnek a magyar kereskedelemnek — Kisásziában?! Szerk.